

KOLIKO JE KOSOVO RAVNO: NEKI POLITIČKI, DRUŠTVENI I VOJNI ASPEKTI KOSOVSKOG SUKOBA

Tarik Kulenović

UDK 323.1(497.115):355.4"1997/1998"
327.2(497.11)"1912/1998":355.01(497.115)

Stručni rad
Primljeno: 2.11.1998.
Prihvaćeno: 9.12.1998.

Sažetak

Rat na Kosovu dolazi kao posljednji u nizu ratova započelih raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). S obzirom da je od završetka rata u BiH proteklo oko dvije godine, postavlja se pitanje zašto su Albanci toliko odgađali oružani ustanak, kad su danas uvjeti za postizanje oružane pobjede mnogo lošiji nego u vrijeme kada je Srbija bila angažirana u ratu u Hrvatskoj i BiH. Rat na Kosovu danas izgleda kao zakašnjeli nastavak ratova u bvišem SFRJ. Autor analizira uzroke zbog kojih je kosovski rat počeo sa "zakašnjenjem" i logiku koja je Albance vodila ka odluci da se okrenu oružanoj opciji borbe za slobodu. Govori se o sastavu i taktici zaraćenih strana, utjecaju ratnih operacija na neposredno susjedstvo, ulozi međunarodne zajednice u lokaliziranju sukoba, te mogućem razvoju događaja.

Ključne riječi: Kosovo, rat, Oslobođilačka vojska Kosova (OVK), Srbija

Uvod

Politički glasnogovornik OVK, Adem Demaqi izjavio je 29. studenoga 1998. godine da je OVK spreman prihvatiti tranzicijsko razdoblje od tri godine, tijekom kojih bi Kosovo dobilo status treće jugoslavenske republike. Izjavom o spremnosti prihvaćanja tranzicijskog statusa, OVK je prvi put izrazio spremnost o prihvaćanju američkoga rješenja statusa ove pokrajine. Glasnogovornik OVK-a je naglasio kako bi taj status bio privremen i kako je i dalje osnovni cilj OVK-a neovisnost Kosova. Za razliku od prijašnjih političkih istupa predstavnika OVK-a, koji su kao svoj politički cilj isticali ujedinjenje svih zemalja u kojima žive Albanci, novi politički stav OVK-a predstavlja približavanje kompromisnom rješenju, koje bi moglo pridonijeti mirnijem prevladavanju kosovske krize i traženju uspješnog političkog rješenja.

Nakon izjave A. Demaqija, možemo s većom sigurnošću tvrditi da određeno vrijeme neće biti eskalacije oružanog sukoba, jer su se sada sve strane (SR Jugoslavija, međunarodna zajednica, OVK) izjasnile za traženje kompromisnog rješenja, što predstavlja i završetak najnovijeg razdoblja kosovskog sukoba koji je eskalirao u vremenu od 1981. do 1991. godine.

Autor je diplomirani sociolog, radi kao znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Područja istraživanja su mu politička sociologija i sociologija vojske i rata.

U tom razdoblju na javnoj sceni se pojavljuje većina danas aktivnih aktera kosovskog rata, a ujedno započinju dva procesa važna za razumijevanje kosovske situacije. To su postupno isključivanje Albanaca iz društvenog i političkog života Srbije, izazvano postupcima srpskog državnog vodstva, i odvajanje srpske i albanske etničke zajednice na Kosovu. Posljedica tih procesa u devedesetima bila je društvena i politička izolacija Albanaca, zbog koje su Albanci na Kosovu stvarali paralelne (ilegalne) državne i društvene institucije školstva, zdravstva, kulture, ekonomije, očituje se začetak državne samostalnosti oličen u referendumu za "Republiku Kosovo", stvaranju parlamenta, vlade i drugih državnih struktura koje za sada funkcioniraju ilegalno.

Nakon ukinuća kosovske autonomije 1989.godine, što je bio jedan od prvih operativnih ciljeva srpskog velikonacionalnog pokreta, dolazi do jačanja albanskog nacionalnog pokreta koji je tražio očuvanje autonomije i, po mogućnosti, podizanje Kosova na status republike. Srpski represivni aparat ugušio je albanski nacionalni pokret, pohapsio njegove predvodnike i slomio model nacionalnog neoružanog otpora kosovskih Albanaca. Ujedno, to je bio početak kraha Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) kao države. Naime, srbijansko gušenje kosovske autonomije i albanskog nacionalnog pokreta bilo je provedeno usprkos neslaganju predstavnika ostalih federalnih jedinica i centralnih vlasti. Time je u praksi potvrđena prevaga jugoslavenskih republika nad federalnom cjelinom, a Kosovo je postalo unutrašnji problem Srbije.

Raspadom SFRJ i otpočinjanjem ratova za "jugoslavensko naslijeđe", republike sada već bivše SFRJ, okupirane vlastitim problemima nisu više bile u poziciji da utječu na stanje na Kosovu. Tijekom rata, potencijalni interes za Kosovo, značio je u stvari, mogućnost da ono postane druga fronta čime bi se rat prenio na teritorij Srbije i smanjio njezini vojni i ekonomski angažman na teritoriju Hrvatske i BiH. No u vrijeme trajanja rata, od 1991. do 1995.godine, nije došlo do otvaranja novog ratnog žarišta, jer se albansko političko vodstvo opredijelilo za strategiju "pasivnog otpora" i pokušavalo mirnim putem doći do političkog rješenja svojih problema. Iako je takva odluka na prvi pogled bila nelogična, izbor "pasivnog otpora" predstavljao je realan izbor za albansko političko vodstvo na Kosovu početkom devedesetih. U procesu raspada Jugoslavije, republička vodstva Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, te Makedonije, na kraju su odabrala zasebni trenutak za samostalno napuštanje SFRJ. Opcija osamostaljivanja republika prevagnula je nad opcijom restrukturiranja jugoslavenske federacije u moderno uređenu europsku državu.

Velikosrpski nacionalistički pokret probudio je i druge jugoslavenske nacionalizme, te se unutar svih jugoslavenskih nacija javljaju nacionalni pokreti koji svoju politiku kreiraju na zahtjevima za nacionalnom emancipacijom i samoopredjeljenjem¹. Razvojem situacije, došlo je do pojedinačnog izlaska Slovenije, zatim Hrvatske, BiH i Makedonije iz sastava jugoslavenske federacije. U toj situaciji, nakon desetogodišnjeg iskustva represije i sloma aktivnog albanskog nacionalnog pokreta i građanskog otpora, kosovski Albanci ostaju u sastavu nove, Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), jer prema odlukama Badinterove komisije i prema ustavnopravnim statusom, sada već ukinute

¹ U brojnim izjavama iz tog razdoblja primjetno je svojevršno natjecanje nacionalnih lidera u tvrdnjama koja je nacija najviše izgubila u SFRJ. Tako su slovenski, hrvatski, bošnjački, srpski, albanski i makedonski predstavnici uvijek isticali kako je upravo njihova nacija najviše stradala u Jugoslaviji, bilo da je ekonomski, politički, kulturno ili na bilo koji drugi način eksploatirana. Zanimljivo je da jedino crnogorski nacionalni predstavnici nisu u svom vokabularu naglašeno koristili fraze o eksploatiranosti njihove nacije unutar Jugoslavije, ili bar ovaj autor nije naišao na takve izjave.

autonomije nemaju formalnopravnih osnova za izlazak iz sastava Srbije, a time i nove SRJ. Poraženi, bez institucija, razoružani i bez legalnog osnova za odcjepljenje, kosovski Albanci izabiru "pasivni otpor" i nesudjelovanje u institucijama Srbije i SRJ, te borbu za ljudska prava kao tada jedini govor kojim mogu steći simpatije Zapada i SAD-a. Europa, zgrožena prizorima iz Hrvatske i BiH, verbalno pomaže Albance u njihovoj "civiliziranoj" borbi za svoja nacionalna i ljudska prava.

Srbijanski režim, s obilnim iskustvom u uporabi sile, iskustvom stečenim sudjelovanjem u hrvatskom i bosanskom ratu, spreman je na mikrorazini vrlo učinkovito demonstrirati silu što često čini "preventivno" hapšenjem istaknutijih Albanaca, racijama po selima, oduzimanjem osobnog naoružanja itd. Albanija, zemlja – matična kosovskih Albanaca i očekivani pomagač u njihovoj borbi za nacionalnu emancipaciju, suočena s procesom tranzicije, demokratizacijom društva i siromaštvom, te ovisna o američkoj i europskoj ekonomskoj pomoći, nema uvjeta za pružanje efikasne pomoći svojim sunarodnjacima. Programom Partnerstva za mir, NATO ulazi u Albaniju, radi stvaranja koncepta ograničavanja rata na teritorij BiH, vrši pritisak na Albaniju da se suzdrži od pomaganja kosovskim Albancima. Na samom Kosovu dolazi do smjene. Osnovane su brojne nove političke organizacije kosovskih Albanaca; primat nosioca borbe za nacionalnu emancipaciju preuzima Demokratski savez Kosova (DSK), organizacija nastala potkraj osamdesetih. DSK je u doba raspada SFRJ tek stvarao organizacionu mrežu i razvijao infrastrukturu, za što mu je trebala američka potpora, relativni mir i vrijeme.

Nova kosovska realnost

Po okončanju rata u BiH i potpisivanju Daytonskog sporazuma u prosincu 1995., kosovski Albanci su primorani na preispitivanje vlastite političke pozicije i metoda sovjega političkog djelovanja. Daytonskim sporazumom problem Kosova nije obuhvaćen, jer ga je Milošević uspio postaviti kao unutrašnji problem Srbije. Na kosovsku političku situaciju počinju utjecati novi faktori: raspad državnog aparata i stanje anarhije u Albaniji 1997.godine, te problem nataliteta.

Zbog urušavanja piramide financijskog inženjeringa, u Albaniji dolazi do masovnih prosvjeda, nereda, otvorene pobune i stanja anarhije. Vlada pada, građani provaljuju u vojarne, uzimaju oružje, blokiraju dijelove zemlje, zauzimaju gradove i vrše masovne pljačke i devastacije. Uz pomoć NATO-a, koji je prisutan u Albaniji, i intervencije vojski susjednih zemalja, poglavito Italije, stanje se smirilo. No, do danas nije najjasnije koji su bili pravi uzroci nereda. Uz otrežnjenje od "čari kapitalizma" što ga je financijski inženjering izazvao kod Albanaca koji su masovno izgubili skromne životne uštede, pobuna je bila osobito izražena na jugu gdje se nalazi grčka manjina i kršćanski Albanci. Je li uzrok bio prikriveni etnički sukob, unutaralbanski plemenski sukob,² ili je došlo do stanja anomije u kojem su društvene vrijednosti stvorene pod

² Politika Envera Hoxhe rukovodila se idejom da u Albaniji žive samo Albanci i nije priznavala manjinsku posebnost. Kako je dekretom bila ukinuta i religija, tako se iz popisa stanovništva nije moglo ocijeniti postoje li vjerske ili etničke razlike, a procjene su samo okvirne. Ipak, na jugu Albanije prebiva signifikantna grčka manjina (u Albaniji ima još i Srba, Crnogoraca, Bošnjaka, Turaka, vjerojatno nešto Makedonaca), dok je kod samih Albanaca izražena unutrašnja solidarnost po rodovskoj i plemenskoj osnovi, te jasna teritorijalna lociranost pojedinih plemena i rodova. Iznimka su veći gradovi. Tako spominjanje mogućnosti etničkog i plemenskog sukoba nije kolokvijalizam tradicionalno vezan za balkanske ratove, već pretpostavka koju bi daljnjim istraživanjem trebalo potvrditi ili odbaciti.

komunističkim režimom nestale, a nisu nadomještene novim, još uvijek je teško reći. Raspad državnog sustava pogodovao je, sasvim neočekivano, kosovskim Albancima. Vrlo je vjerojatno da je dobar dio opljačkanog oružja, uglavnom pješačkoga, završio na Kosovu. Za razliku od Albanaca, koji su živjeli pod strogim državnim režimom ograničene slobode kretanja i putovanja, kosovski Albanci su u prvoj i drugoj Jugoslaviji stvorili brojnu dijasporu, rasprostranjenu po Europi i SAD koja je, sad u trećoj generaciji, stekla određeni, relativno snažan ekonomski status. Dijaspore, već dulje vrijeme ekonomski podržava kosovske Albance, koji su zbog srpske državne represije onemogućeni u zapošljavanju i uglavnom bez prihoda, izuzimajući malu privatnu djelatnost (ugostiteljstvo, obrt, poljoprivreda). Dijaspore je omogućila i financiranje kupovine otetog albanskoga oružja koje je dobrim dijelom završilo na Kosovu.

Natalitet Albanaca na Kosovu ne treba shvaćati u srbijanskom propagandnom smislu prema kome su "Albanke strojevi za rađanje koji će zagušiti Srbiju djecom", već u okviru objektivnih društveno-ekonomskih okolnosti. Natalitet uglavnom nema veze s religijskom pripadnošću, jer Kosovari, bilo Srbi ili Albanci, bilo muslimani ili kršćani, imaju visok natalitet. Visina nataliteta govori više o općem siromaštvu; poboljšanje javnog zdravlja i elementarnih uvjeta života u šezdesetim, sedamdesetim i osamdesetima, omogućilo je preživljavanje većeg broja djece, no, istodobno nije stvorilo kvalitetne ekonomske uvjete za stvaranje jake srednje klase. Besplatno školovanje i naobrazba za sve, stvorili su sloj mladih, visokoobrazovanih ljudi koji su uglavnom zaposleni na loše plaćenim poslovima ispod svojih kvalifikacija. Njihova brojnost, mladost, educiranost i loši opći socijalni i (u albanskom slučaju) nacionalni uvjeti života stvorili su plodnu mješavinu vrlo podatnu za revolucionarna raspoloženja. Generacije rođene sedamdesetih i osamdesetih, koje su svoju sekundarnu socijalizaciju proživjele u uvjetima neformalnog i formalnog izvanrednog stanja, danas su u adolescentskoj dobi, brojni su i s vrlo lošim iskustvom besperspektivnog življenja u Srbiji, u usporedbi s kojim se svaka druga opcija čini boljom, bez obzira na cijenu. Kad se tome pridoda i relativni neuspjeh DSK na planu ispunjenja strateških političkih ciljeva: minimalnog – povratka autonomije, te maksimalnog – postizanja statusa republike, nije neobično i neočekivano da je zalaganje za oružanu borbu, kao efikasniju metodu za postizanje političkih ciljeva, u relativno kratkom razdoblju postiglo znatnu popularnost i steklo znatan broj pristalica.

Oslobodilačka vojska Kosova (OVK)

Tajnovitost je sastavni dio djelovanja OVK-a. Začetke ove organizacije treba tražiti u sredini devedesetih, među krugovima nezadovoljnima politikom DSK, kojima valja pridružiti bivše časnike JNA, te ratnike koji su svoje iskustvo stekli u ratu u Hrvatskoj i BiH, kao i pripadnike albanske dijaspore.

OVK se aktivira potkraj 1997. i početkom 1998. godine napadima na predstavnike srbijanskog režima na Kosovu. Tehnika djelovanja može se okarakterizirati terorističkom, jer srbijansko upravno osoblje strada u atentatima i u eksplozijama podmetnutih bombi. Međutim, kako su objekti atentata službena lica, bez usputnih civilnih žrtava, izbor ciljeva je gerilski, jer se ne ratuje protiv populacije, već protiv vlasti. U tom razdoblju OVK izbjegava napade na vojne ciljeve, ograničavajući se na upravu i policiju, svjestan da je trenutno preslab za direktan sukob s Vojskom Jugoslavije. Napadi su bili

usmjereni protiv institucija Srbije, a ne protiv federalnih ili crnogorskih institucija, što se moglo protumačiti i kao stvaranje manevarskog prostora za političko djelovanje, jer je primarni cilj kosovskih Albanaca ostvarivanje boljeg položaja unutar SRJ, čemu bi, u idealtipskoj situaciji, federalni pritisak mogao pomoći.

Sukobi intenziviraju u proljeće 1998. godine pojačanim pritiskom srpske policije za specijalna djelovanja. Ova poluvojna formacija, brojnosti oko 20.000 ljudi, naoružana topništvom, oklopnim vozilima i letjelicama, po namjeni je slična turskoj i francuskoj žandarmeriji i talijanskim karabinjerima, uvježbana je za suzbijanje demonstracija, masovnih nereda i vojne akcije zaposjedanja prostora uz policijsku kontrolu. Prema izvorima bliskim OVK-a, njezina puna bojna spremnost, sa sposobnošću stvaranja formacija koje bi bile naoružane sa 100.000 cijevi, trebala je biti postignuta u kolovozu 1998. godine. Srpski napad nekoliko mjeseci ranije, očito je namjeravao razbiti OVK prije nego što dovrši svoje pripreme za opći ustanak; započeo je u travnju s tri osnovna cilja: osiguranje koridora od pet kilometara od srpsko-albanske granice u dubinu Kosova, kako bi se spriječila logistička potpora OVK-a koja uglavnom dolazi iz Albanije. Srpska policija je zauzela veća albanska naselja u graničnom pojasu i provodila etničko čišćenje kako bi uništila baze za potporu gerili. Drugi cilj bio je zauzimanje područja Drenice, najjačeg uporište OVK-a, kako bi se neutralizirao slobodni teritorij s kojeg bi mogla djelovati eventualna kosovska albanska vlada. Treći cilj bio je osiguranje glavnih prometnica. Gledano iz današnje perspektive, srbijanska policija je ostvarila sva tri cilja, a da nije uspjela uništiti zapovjednu jezgru OVK-a, koja ostaje anonimna i aktivna. U ovom srazu OVK se pokazao kao slabiji protivnik spram konvencionalne vojne sile, istodobno i manje efikasan u odnosu na vlastitu propagandu. Poraz OVK-a u srbijanskoj ljetnoj ofanzivi bio je i iznenađujući jer su svi elementi govorili o dugotrajnom ratu dva uporna protivnika. Stoga je opravdano postaviti pitanje koji su mogući uzroci takvog ishoda.

OVK je u sukob sa srbijanskom oružanom silom krenuo taktikom klasične gerile: stvarati uporišta u ruralnim dijelovima Kosova, osigurati komunikacije s Albanijom kao logističkim centrom; paralelno s postupnom eskalacijom borbi trebalo je stvoriti regularne vojne formacije sposobne da u otvorenoj bitci sa Vojskom Jugoslavije (VJ) izbore pobjedu i time osiguraju preduvjete za političko rješenje kosovske krize. Problematično je međutim može li klasična taktika gerile funkcionirati u visoko urbaniziranom i komunikacijski povezanom suvremenom svijetu.

Izbor seoskog područja Drenice i oko grada Orahovice za uporište OVK-a na prvi pogled je logičan. Ruralni kraj, šumsko-planinskog reljefa, prometno izoliran, blizu Albanije zbog kratkoće komunikacijskih pravaca opskrbe doima se kao dobra pozicija početnog uporišta za formiranje oružane sile. No, od početnih elemenata, samo blizina Albanije predstavlja trajnu prednost. Danas se borba slabijeg protivnika protiv konvencionalne vojske oslanja na dva elementa: populacijsku nadmoć i kontrolu gradova koji u suvremenom svijetu predstavljaju središta najvažnijih društvenih resursa i imaju najrazvijeniju infrastrukturu. Gradsko stanovništvo je, za razliku od seoskoga, mobilnije i bolji je osnov za stvaranje pokretnih postrojbi koje bi bile spremne djelovati i izvan svojih životnih sredina. Gradovi su i dobar "magnet" koji privlači medije te je obrana gradova važan element u angažiranju svjetskog javnog mnijenja. (Upornost kojom su se Čečeni borili oko Groznog, iako su se mogli povući u planine Kavkaza za koje ruska vojska nije pokazivala previše interesa, dobar je primjer izbora takvog načina borbe.) U kosovskim gradovima stacionirani su i elementi srbijanskog represivnog aparata, čijim se razoružavanjem moglo ojačati vlastite snage.

Nepostojanje albanskog političkog konsenzusa

Osnovni problem OVK-a je što on ne predstavlja oružano krilo albanskog nacionalnog ili političkog pokreta, već je njegovo političko djelovanje posljedica potrebe da oružani otpor bude i politički artikuliran. OVK je gerila čije su vođe anonimne i ilegalne, a iz takvog položaja ne mogu jasno artikulirati svoje političke zahtjeve. To objašnjava i zašto je prvi glasnogovornik OVK-a djelovao iz treće zemlje gdje je mogao lakše doći do medija i plasirati političke poruke svoje organizacije. Očito je i da su vođe OVK-a politički neiskusni, osim Adema Demaqija, novog glasnogovornika i političkog predstavnika OVK-a. Demaqi, koliko god da je sporedna figura na kosovskoj političkoj sceni, u politici djeluje preko dvadeset godina, ima određenu karizmatiku poziciju stečenu dugogodišnjim robijanjem i, što je izrazito potrebno OVK-u, ima iskustvo političkog djelovanja. Prema svojim političkim stavovima, Demaqi je radikal u odnosu na Rugovu i, kao takav bliži pozicijama OVK-a.

Rugova, nije uspio staviti OVK pod svoju kontrolu, čime je izgubio dio legitimiteta kao predstavnik jedinstvenog albanskog nacionalnog pokreta, ali se ipak uspio odhrvati pokušajima OVK-a da preuzme njegovu organizaciju. Ova unutaralbanska podijeljenost vidljiva je i na vojnom planu. Albanci sačinjavaju oko devedeset posto stanovništva Kosova, a naseljeni su na sto posto teritorija Kosova. U slučaju općeg političkog konsenzusa o oružanoj borbi i pretpostavljenoj količini naoružanja, OVK, iako kao gerila, morao bi poduzimati intenzivna djelovanja na cijelom teritoriju Kosova sa svrhom razvlačenja i iznurivanja srpskih snaga. Kako Srbi ne mogu postojećim snagama kontrolirati cijelu pokrajinu, OVK bi osvojio slobodni teritorij trajnijeg karaktera i zadržao inicijativu biranja mjesta i vremena napada. U tom slučaju Srbija bi morala angažirati dodatne policijske i vojne snage, što bi izazvalo ma kako malu reakciju srbijanske javnosti, a uslijedio bi i aktivniji angažman međunarodne zajednice, što su, posredno, sve elementi koji idu u korist OVK-a.

No, kako OVK nije djelovao u tom pravcu, on je, ili imao loše planere ili nije imao cjelovitu podršku albanskog stanovništva kako bi moglo izvoditi istovremene koordinirane akcije na cijelom području Kosova ili, naprosto nije vojno i logistički jak kako se želio predstaviti.

Osnivanje tzv. kosovskog parlamenta u kojem je izabrano 118 zastupnika iz redova DSK, Demokršćanske, Socijalno-demokratske i Liberalne partije Kosova, te rezervirano 12 mjesta za zastupnike sa područja Drenice (B.V., 1998.:12) također ukazuje na odnos snaga na političkoj sceni Kosova.

Uloga međunarodne zajednice

S intenziviranjem sukoba međunarodna zajednica se uključuje u sukob na Kosovu, primjenjivanjem "bosanskog modela"³ djelovanja:

1. *lokaliziranje sukoba* (dovođenje SAD i/ili NATO postrojbi u države koje okružuju regiju u sukobu, pritisci na vlade susjednih država da prestanu potpomagati strane u sukobu...);

³ "Bosanski model" djelovanja međunarodne zajednice autorov je pokušaj da klasificira, na osnovu poznatih postupaka međunarodnih čimbenika, njihov način intervencije u lokalne krize i obrasce prema kojima se odvija ulazak u krizno žarište.

2. *neoružani pritisci na strane u sukobu* (ekonomski embargo, uskraćivanje pristupa svjetskim ekonomskim, novčarskim, trgovinskim, sportskim, kulturnim institucijama);

3. *demonstracija sile* (izvođenje manevara i grupiranje interventnih vojnih snaga);

4. *razbijanje suprotstavljenih blokova* (pronalaženje kooperativnih predstavnika zaraćenih strana, forsiranje pregovora umjesto oružanog sukoba, nuđenje različitih modela rješenja sukoba, logistička, politička i medijska potpora kooperativnim predstavnicima zaraćenih strana);

5. *uvođenje svojih postrojbi u teritorij* (pod okriljem organizacija za distribuciju humanitarne pomoći, UN-a ili direktnim ulaskom NATO-a na bojišni prostor sa svrhom razdvajanja zaraćenih strana);

6. *iscrpljivanje zaraćenih strana* (vojno-ekonomski jači protivnik se ometa u brzom završavanju rata u svoju korist raznim oblicima embarga, medijskim i političkim pritiscima, stvaranjem antiratne atmosfere u njegovoj populaciji, dok se vojno-ekonomski slabiji protivnik održava u životu s dozama pomoći, dovoljnim za opstanak, ali nedovoljnim da strategijski preokrene situaciju u svoju korist);

7. *nametanje političkog rješenja* – nakon što su provedene sadržine prethodnih faza i uspostavljena ravnoteža snaga koju niti jedna zaraćena strana ne može samostalno riješiti u svoju korist, međunarodna zajednica nameće svoje političko rješenje, kao jedini realni izlaz iz ratne slijepe ulice;

8. *stvaranje nadnacionalnih nepolitičkih integracija* (ekonomskih, kulturnih, sportskih...) koje služe uspostavljanju povjerenja među zaraćenim stranama i smanjivanju ratnih tenzija.

Elementi obrasca upravljanja krizom koje smo nazvali "bosanski model" djelovanja međunarodne zajednice, američkoga su podrijetla. Primjetan je u međunarodnim odnosima od četvrtoga arapsko-izraelskog rata 1973. godine i tijekom uređivanja grčko-turskih odnosa unutar NATO-a, a u različitim oblicima može se identificirati u brojnim sukobima širom svijeta gdje je zabilježena američka prisutnost.

S obzirom na geografski položaj Albanije i SR Jugoslavije, blizinu EU i zone utjecaja SAD-a, očekivati je da će "bosanski model" rješavanja sukoba biti primijenjen u slučaju Kosova, a neki njegovi elementi već su naznačeni, što je vidljivo iz izjava i postupaka EU, SAD i NATO-a. Lokaliziranje sukoba započelo je dovodenjem snaga NATO-a u Albaniju i Makedoniju i njihovim raspoređivanjem prema jugoslavenskoj granici, uz već prisutne NATO snage u BiH; diplomatskim kanalima išli su uz to i aranžmani s albanskom i makedonskom vladom. Neoružani pritisci na strane u sukobu ostvareni su obnavljanjem embarga nametnutog SRJ, dok je mogući embargo prema OVK-u predviđen NATO-vim nadzorom albanske granice preko koje dolazi većina pomoći za OVK. Demonstracija sile pokazana je zračnim i kopnenim vježbama NATO-a, te dovodenjem novih NATO snaga u Albaniju i susjedstvo.

Razbijanje suprotstavljenih blokova sastoji se, primjerice, od potpomaganja političke grupacije oko Ibrahima Rugove i nepriznavanje OVK-u statusa jedinog legitimnog predstavnika kosovskih Albanaca; od stvaranja grupe za pregovore sa Srbijom u kojoj nema predstavnika OVK-a. Sa srpskom stranom je teže, jer se Milošević već ispracticirao u suprotstavljanju međunarodnoj zajednici stvaranjem prividnih centara moći koji odvrćaju pažnju od njegova stvarnog djelovanja i moći. Milošević je danas formalno predsjednik SR Jugoslavije, a kako na Kosovu, formalno, djeluje samo srbijanska policija, to je Kosovo stvar Srbije i njezinog predsjednika, a ne federalnih

vlasti i Miloševića. Kosovo je, još uvijek, središnji dio srpskog nacionalnog mita i za očekivati je da će reakcije srpskih političkih protivnika Miloševića biti nacionalno radikalnije nego u slučaju BiH i Hrvatske. Posredni pritisci se ostvaruju putem zahtjeva za ispunjenjem Miloševićevih obveza preuzetih iz Daytonskog sporazuma, pritisaka Haaškim sudom, Miloševićevom odgovornošću za rat u BiH itd⁴.

Kako se radi postizanja kooperativnosti mogu iskoristiti i protivničke snage, primjer je razvoj ratnih djelovanja nakon izjave glasnogovornika OVK-a Jakuba Krasniqija, koji je izjavio, vjerojatno ohrabren početnim uspjesima OVK-a u svibnju i lipnju 1998. godine, kako je politički cilj OVK-a ujedinjenje svih albanskih zemalja, što bi značilo širenje sukoba na Makedoniju i, u krajnjoj konsekvenci, promjenu vlasti u Albaniji. Intenzivni pokreti NATO-a obustavljeni su nakon te izjave, a srpska strana je pokrenula sveobuhvatnu ofenzivu u kojoj su ostvarena tri ranije navedena glavna cilja. Promjena granica i "velikoalbanski" nacionalni program definitivno nisu u arhitekturi nove Europe te se može zaključiti kako je "zatvaranje očiju" pred srpskom ofenzivom bila poruka međunarodne zajednice OVK-u kako može proći ako nije kooperativan. Najnovija obnova apela za obustavu sukoba, pokretanje NATO postrojbi i prijetnje međunarodne zajednice da će intervenirati ako se srpske snage ne zaustave, a vrlo su blizu potpunom uništenju OVK-a, pokazuje kako međunarodna zajednica drži da je OVK "naučio lekciju", da je dovoljno oslabljen da postane kooperativan, a da ga treba sačuvati kao moguće sredstvo pritiska na srpsku stranu. Prema našim procjenama, međunarodna je zajednica sada u fazi nametanja političkog rješenja za kosovski sukob. OVK bi morao biti svjestan interesa međunarodne zajednice u tom području i svoj politički program modificirati, jer je malo vjerojatno kako će suprotstavljanjem postići i minimum nacionalnih ciljeva kosovskih Albanaca – povratak autonomije u okviru Srbije. (Jedini primjer uspjeha nacionalno-oslobodilačke borbe u klasičnom smislu, u posljednje vrijeme, je Čečenija. Jedan od posrednih razloga jest izjava međunarodne zajednice, putem američkog predsjednika Clintona, kako je Čečenija unutrašnji problem Rusije i nije se pretjerano miješala u sam sukob. No Čečenija je, iako neformalno suverena država, formalno još uvijek dio Rusije i pitanje je koliko vremena će trebati pa da postigne međunarodno priznanje, ako ga uopće postigne, te ostvari sve ono što slijedi za tim – ekonomsku i financijsku pomoć te pristup međunarodnim institucijama.)

Mogući scenariji razrješenja kosovske krize

Završetak ratnih operacija srbijanske specijalne policije potpomognute postrojbama Vojske Jugoslavije i njihovo povlačenje s Kosova, označilo je završetak ovoljetnog ratovanja na Kosovu. Pritisnuti ultimatumom NATO-a, s ostvarenim ratnim ciljevima, srbijanski ratnici se mogu u miru povući u svoje zimske logore. Pripadnici razbijenih i iz svojih uporišta otjerane postrojbe OVK-a napuštaju svoja skloništa po planinama i preuzimaju dijelove teritorija koji su do nedavno bili pod kontrolom srbijanskih snaga. Veliki broj izbjeglica, prema nekim procjenama oko 150.000 u unutrašnjem izbjeglištvu, vraća se u svoje domove, nesigurni hoće li ih uskoro morati ponovno napustiti. Američka

⁴ Moguće je da je izbijanje sukoba na Kosovu povezano s planom međunarodne zajednice da bi Miloševića dodatno oslabi i time stvori uvjete za njegovo uklanjanje s vlasti. Kako o tome za sada ne postoje javnosti dostupni tragovi, ovdje je izloženo tek kao *borderline case*.

diplomacija, potpomognuta oružanom silom, uspjela je nametnuti prekid borbi i predložiti privizorno rješenje prema kojem bi Kosovo povratilo neke elemente autonomije i eventualno zadobilo status treće federalne jedinice. Prijelazno stanje trajalo bi tri godine, tijekom kojih bi se situacija stabilizirala i bili ponuđeni odgovarajući modeli rješenja problema. Za sada je moguće nazrijeti nekoliko modela razrješenja krize:

- podjela Kosova po etničkoj liniji; sjeverni bi dio pripao Srbiji, a južni se odvojio i pripojio Albaniji ili prerastao u samostalnu državu;
- reafirmiranje autonomije Kosova sa širokim unutrašnjim ovlastima i prerastanje u status treće republike unutar SRJ;
- nastavak ratnih sukoba, nakon faze neuspješnih političkih pregovora.

Najizglednija je opcija ostvarivanje autonomije i njezino prerastanje u status republike unutar SRJ. Albanci bi dobili ravnopravni status u odnosu na Srbe i Crnogorce u SRJ i stupanj pravne zaštite i autonomije potreban za dalji društveni razvoj i smanjivanje radikalnih tendencija. Potencijalni problem jesu vjerojatnost zahtjeva za novom regionalizacijom SRJ, izbijanje na površinu drugih etničkih zajednica, Madžara, Rumuna i Bošnjaka, i stava Crnogoraca da se preispita njihov status u SRJ što sve može voditi u nove konflikte.

Pripajanje Kosova Albaniji je najmanje vjerojatna opcija, jer Albanija nema mogućnosti ni za vlastiti oporavak u narednom kratkoročnom razdoblju, a kamoli za financiranje ujedinjenja s Kosovom. Unutar populacije u Albaniji prisutan je i svojevrsan strah da bi kosovski Albanci, zbog veće obrazovanosti, jake dijaspore i boljih međunarodnih veza, mogli "preuzeti" Albaniju od domaćih Albanaca. To se nadovezuje na tezu da kosovski Albanci sebe sve više doživljavaju kao albanski "Pijemont" koji ima misiju objedinjavanja svih Albanaca u "veliku Albaniju". S obzirom na jaku prisutnost NATO-a u Makedoniji i Albaniji, te utjecaj međunarodne zajednice, "pijemontizam" je u narednom razdoblju neizvodiv, ali ako ne dođe do izmjene socio-ekonomskih uvjeta života u dijelu regije nastanjenom Albancima, radikalizacija je moguća i vrlo vjerojatna. To dovodi do opcije ponovnog aktiviranja oružanih sukoba u kojima kosovski Albanci, prema do sada iskazanim djelovanjima, nemaju velikih mogućnosti za uspjeh.

Ekonomski status Kosova danas je loš, a isplative djelatnosti poput rudarstva, proizvodnje struje i obrade metala, zahtijevaju velike investicije i puno vremena da bi dostigle raniju, jugoslavensku proizvodnju i pitanje je koliko bi vremena uopće trebalo da dođu na razinu ekonomske isplativosti. Geografsko okruženje Kosova, blizina Otrantskih vrata i moravsko-varždarskog prometnog pravca, predstavljaju potencijalni adut u rukama kosovskih Albanaca, no oni nemaju snage za kontrolu tih komunikacija. Međunarodnoj zajednici je stalo da održi prohodnost tih pravaca i neće mirno gledati na mogućnost njihova ugrožavanja.

No, kako OVK u sukobu sa srbijanskim snagama nije uništen, već samo razbijen, on će se, logikom gerile, nakon nekog vremena ponovno okupiti. Samim svojim postojanjem on je potvrda svoje neporaženosti, te, kao takav, stalni uteg na vagi srpsko-albanske ravnoteže. Nakon povlačenja srbijanskih snaga, OVK se u tim područjima pojavio u ulozi održavatelja reda, dakle svojevrsne policije, koja može, odustajući od samostalne političke uloge i prihvaćajući vodstvo organiziranih političkih snaga, prerasti u pravu oružanu silu kosovskih Albanaca.

LITERATURA

- ***(1998.): "OVK pristaje na Kosovo kao jugoslavensku republiku", *Jutarnji list* 30.11.:10
- Associated Press/Hina (1998.) "Albanija evakuira sela na granici s Jugoslavijom", *Jutarnji list* 20.8.:10
- B.V.(1998.) "Kosovari konstituirali parlament", *Novi list* 17.7.:12
- Đurić, Slobodan (1998.) "Topnički napadi VJ i policije na sela uz albansku granicu", *Jutarnji list* 5.5.:13
- Fable, Silvana (1998.) "Na Kosovu Srbija provodi etničko čišćenje", *Jutarnji list* 7.8.:2
- Gardels, Ethan (1998.) "Sljedećeg tjedna mogli bismo bombardirati Jugoslaviju", intervju s Richardom Holbrookeom, *Jutarnji list* 24.10.:31 - 32
- Heski, Marjan (1998a.) "Druga faza rata na Kosovu", *Jutarnji list* 25.7.:27
- Heski, Marjan (1998b.) "Eisenhower protiv Miloševića", *Jutarnji list* 24.10.:37
- Heski, Marjan (1998c.) "Gradska gerila OVK", *Jutarnji list* 18.7.:25
- Heski, Marjan (1998d.) "Rat na Kosovu Srbiju stoji tri milijuna dolara dnevno", *Jutarnji list* 4.7.:31
- HINA (1998.) "Više od stotinu mrtvih na jugu Kosova", *Jutarnji list* 20.7.:2-3
- Hoxha, Hajredin (1978.) "Uzroci, problemi i posljedice migracija stanovništva Kosova i pripadnika albanske nacionalnosti u inostranstvo". U: *Iseljeničtvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze sa domovinom*, Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti
- Mlakar, Mirko Vid (1998.) "Od srpsko-albanskog rata izglednija je podjela Kosova", *Jutarnji list* 20.7.:3
- Paripović, Jovo (1998.) "OVK neće odustati od borbe do pune nezavisnosti Kosova", intervju s Ademom Demaqijem, *Jutarnji list* 22.8.:31
- Paripović, Jovo (1998.) "Osnivanje kosovskog parlamenta", *Jutarnji list* 14.7.:10
- Španović, Srđan (1989.) *Kvadratura jugoslavenskog kruga*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet.
- Zimmermann, Warren (1997.) *Izvori jedne katastrofe*. Zagreb: Globus International d.o.o.

HOW FLAT IS KOSOVO: SOME SOCIAL, POLITICAL AND MILITARY ASPECTS OF KOSOVO CONFLICT

Tarik Kulenović

Summary

The war in Kosovo is the last in row of wars set off by the disintegration of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia (SFRY). The question is, if we take into consideration that two years have passed since the end of the war in Bosnia-Herzegovina, why the Albanians postponed the armed uprising when the conditions for winning the military victory today are even worse then they

were when Serbia was engaged in the wars in Croatia and Bosnia-Herzegovina. Today, the war in Kosovo appears to be retarded continuation of the wars that took place on the territory of the former-Yugoslavia. The author studies the reasons for "delay" of Kosovo's war in relation to the wars that took place in the immediate surroundings of Kosovo including the inner logic which made Albanians turn to armed option of the fight for freedom. The paper gives a review of the formations and the tactics of sides in conflict, the impact of the war operations on the immediate surroundings, the role of the international community in localizing the conflict, and the possible future developments.

Key words: Kosovo, war, Liberation Army of Kosovo (OVK), Serbia.